

Bogdan Wawrzyniak¹, Bolesław Wojtasik²

¹ *Akademia Rolniczo-Techniczna w Bydgoszczy*

² *Zakłady Przemysłu Mięsnego „Bolan” w Parlinku*

Doradztwo rolnicze w procesie integracji z Unią Europejską

Słowa kluczowe: doradztwo rolnicze, systemy współczesne, integracja z Unią Europejską

1. Wstęp

Rolnictwo i gospodarka żywnościowa stoi na początku drogi wiodącej do Unii Europejskiej. Droga ta może okazać się trudna i wyboista, a perspektywy odległe z punktu widzenia dzisiejszych interesów rolnika, który ciągle poddawany jest informacjom o różnych aspektach tego procesu.

Restrukturyzacja i modernizacja rolnictwa nie może odbyć się bez udziału doradztwa rolniczego. Przykłady tego możemy czerpać z krajów Unii Europejskiej, gdzie instytucje doradcze odegrały kluczową rolę w okresie przekształceń sektora rolnego. Kraje te dostarczają niezbitych argumentów potwierdzających fakt, że właśnie doradztwo rolnicze miało istotny wkład w procesie realizacji Wspólnej Polityki Rolnej.

W Polsce doradztwo rolnicze powiązane jest z ogromnym potencjałem intelektualnym, tkwiącym w sferze nauki i edukacji, oraz z praktyką rolniczą, tworząc określony system konsultingu rolniczego. System ten ma mocniejsze i słabsze ogniwa, ale w gruncie rzeczy odpowiedzialny jest za istotny proces dyfuzji innowacji rolniczych.

W poszukiwaniu najlepszej drogi efektywnego doradztwa rolniczego instytucje doradcze w minionych latach poddawane były częstym, a nawet zbyt częstym procesom reorganizacyjnym. Jeśli wyjdziemy z założenia, że od reorganizacji nie przybywa kompetencji i umiejętności zawodowych, należy raczej dążyć do wzrostu autorytetu istniejących struktur. Ewolucji podlegały funkcje i zadania ośrodków doradztwa rolniczego, a poprzednio WOPR. Odchodzono stopniowo od treści biologicznych doradztwa oraz wprowadzania nowych technologii w kierunku organizacji gospodarstwa, kalkulacji kosztów i rachunkowości.

Doradztwo rolnicze stanie wobec kwestii dostosowania produkcji do ograniczonych możliwości zbytu oraz zahamowania degradacji środowiska i poprawy jakości produktów. Musi być przygotowane na wyzwania związane ze zmianą struktury agrarnej i przyczyniać się do przekwalifikowania osób rezygnujących z pracy na roli.

Ewolucja doradztwa rolniczego w Polsce, w okresie przekształceń strukturalnych i transformacji systemowej, wynika również z konieczności rozszerzenia jego zakresu o problemy wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich i wspierania przedsiębiorczości.

2. Ewolucja funkcjonowania służb doradczych w Europie Zachodniej

Charakteryzując kierunki zmian celów doradztwa rolniczego w ciągu ostatnich lat, można stwierdzić, że w wielu krajach występowało:

1. Zwiększenie zainteresowania problemem czynnika ludzkiego w rolnictwie. Rolnik traktowany był wszechstronnie, to jest jako kierownik przedsiębiorstwa, głowa rodziny, członek zorganizowanej grupy, producent oraz użytkownik zasobów naturalnych.
2. Rozszerzenie obszaru działalności służb doradczych, ponieważ działalności doradczej nie ograniczano do poszczególnych gospodarstw, ale adresowano do całych społeczności wiejskich, a nawet do ludności mieszkającej co prawda na wsi, ale zawodowo związanej z pracą poza rolnictwem.
3. Przenoszenie doradztwa typowo rolniczego na działalność ekologiczną, z kształtowaniem obszarów wiejskich, poszukiwaniem alternatywnych źródeł dochodów czy wyzwalaniem aktywności zawodowej.

W strategii działalności służb doradczych występowały z natury rzeczy pewne różnice między poszczególnymi krajami. Zjawisko to było zwłaszcza widoczne w traktowaniu poszczególnych aspektów postępu rolniczego, poczynając od postępu technicznego, ekonomicznego czy też postępu społeczno-socjalnego. W miarę rozwoju rolnictwa działanie służb doradczych przybierało ekonomiczny charakter, ponieważ poprawa warunków życia wymagała zwiększenia dochodów i opłacalności produkcji. Strona ekonomiczna doradztwa rolniczego wywołana została systemem podatków, koniecznością prowadzenia ksiąg rachunkowości rolnej, możliwością odzyskiwania podatku VAT i innymi aspektami kredytowania i finansowania rolnictwa.

Zmiany zanotowano również na niwie wzajemnego ukształtowania się relacji między nauką a działalnością upowszechnieniową. Upraszczając sprawę, można powiedzieć, że początkowo w wielu krajach działalność upowszechnieniowa sprowadzała się w istocie do przekazywania rolnikom informacji o nowych odmianach roślin uprawnych, pestycydach, nawozach mineralnych itp. uzyskiwanych w pra-

cowniach uniwersyteckich czy instytutach badawczych. Raczej przypadkowo odpowiadało to ściśle stosowanym określeniom „upowszechnianie” czy też „działalność doradcza”. Później priorytet nadano ekonomice gospodarowania. Wywołało to rozwój nowych mechanizmów motywacyjnych. Wdrożenie nowych metod zarządzania przedsiębiorstwem doprowadziło z kolei do ścisłej współpracy działów ekonomiki instytucji badawczych ze służbą doradztwa rolniczego.

Zaczęto zastanawiać się nad ideą doradztwa i szukać odpowiedzi na pytanie, czy przypadkowo działalność ta nie jest prostym działaniem informacyjnym całkowicie porównywalnym z działalnością prasy, radia czy telewizji. W konsekwencji niektórzy sugerowali, że z racji konkurencji masowych środków przekazu informacji, które były coraz liczniejsze i coraz bardziej efektywne, a przy tym tańsze, służba doradztwa rolniczego zapewne powinna zostać rozwiązana.

Ludzie odpowiedzialni za rozwój społeczno-gospodarczy wsi i rolnictwa zdecydowanie przeciwstawiali się tym tendencjom i wskazywali, że ze względu na niższy poziom rozwoju intelektualnego rolników i niższy poziom wykształcenia, możliwość samoinformacji, bez wsparcia z zewnątrz, jest zadaniem chybionym. Mówili, że jest to droga prowadząca do wyobcowania i izolacji ludzi, a przy tym zubażająca samą informację. Ta ostatnia staje się bowiem tylko wytworem specjalistów, coraz mniej liczących się z rzeczywistymi potrzebami odbiorców informacji.

W okresie tworzenia Wspólnego Rynku Rolnego dyskutowano poważnie na temat roli i zadań służby doradczej w zmienionej rzeczywistości. Kwestią sporną było, czy poświęcać więcej czasu na osobiste rozmowy z rolnikami (doradztwo indywidualne), czy też z zespołami rolników (doradztwo grupowe). I dalsze pytania — czy rozszerzać zakres odpowiedzi na pytania, pogłębiać dyskusję, podejmować dialog, czy zakładać polotka i doświadczenia polowe.

W gruncie rzeczy chodziło o ukształtowanie rzeczywistego dialogu wszystkich ogniw łańcucha rozciągającego się od miejsca, gdzie powstają innowacje, aż do miejsca, gdzie następuje ich wdrożenie.

W ośrodkach naukowych dążono do wypracowania formuły innowacyjnej, polegającej na przygotowaniu takiej nowości, aby można ją było właściwie wykorzystać w różnych ogniwach systemu na linii: badania rolnicze — prace rozwojowe — działalność doradcza — produkcja. Dążono w ten sposób do przegrupowania komponentów informacji w pewne kompleksowe ujęcia, pozwalające sprostać zapotrzebowaniu różnych ogniw. Przyjęto, że zadanie to spełniać powinien sam doradca, pośrednicząc w przekazywaniu informacji między jednostką badawczą a gospodarstwem i „tłumacząc” je na użytek różnych zainteresowanych osób.

Dzisiaj ilość i złożoność informacji jest tak duża, że w wielu krajach zdecydowano się powierzyć funkcję przystosowania informacji pewnym wyspecjalizowanym agencjom. Tego typu agencje funkcjonowały w zależności od kraju w ramach instytutów, centrów doświadczalnych bądź ośrodków naukowych, odpowiedzialnych za gro-

madzenie wyników badań rolniczych i ich przekazywanie producentom lub włączenie do programów wdrożeniowych u rolników.

W miarę stabilizacji doradztwa rolniczego coraz bardziej wyrazistej sylwetki nabierały osoby pełniące te funkcje. Po pierwsze — następowała wyraźna profesjonalizacja tego zawodu, oparta na konkretnym wykształceniu. Po drugie — osoby te charakteryzowały się określoną osobowością, opartą na doświadczeniu, kompetencjach, umiejętnościach, sprawnościach, a przy tym były nie pozbawione pewnej charyzmy, tak ważnej przy pracy w środowisku lokalnym. Po trzecie wreszcie — doradcy wyposażeni zostali w instrumenty prawne i organizacyjne, a ponadto na ogół nadano im status pracownika państwowego, dość wysoko uposażonego, dysponującego środkami lokomocji i komunikacji. Wszystko to czyniło go pracownikiem mobilnym i dyspozycyjnym, zdolnym do spełnienia każdego zadania.

Różnie też definiowano pojęcie doradztwa rolniczego i pojęcie służby doradczej. Na ogół przez doradztwo rolnicze rozumiano proces, w którym doradca przygotowuje z udziałem odbiorcy praktyczne propozycje, mające na celu ułatwienie rolnikowi podjęcia samodzielnego działania dla rozwiązania danego problemu.

Z kolei działalność służb doradczych polegała na świadomym przekazywaniu wiedzy, faktów i obiektywnych opinii na temat problemów rolnictwa zarówno ludności rolniczej, jak i ludziom zainteresowanym rolnictwem, po to, aby ułatwić im podejmowanie właściwych decyzji, zapewniających poprawę produktywności gospodarstwa, wzrost dochodów rolniczych i polepszenie warunków życia rodzin wiejskich.

Tak więc możemy zdefiniować doradztwo jako określony proces, który:

- pomaga rolnikom w analizowaniu ich sytuacji obecnej i przewidywanej w przyszłości,
- pomaga rolnikom uświadamiać problemy, jakie mogą powstać przy takiej analizie,
- podnosi poziom wiedzy i kształtuje zrozumienie problemów oraz pomaga usystematyzować wiedzę już posiadaną przez rolników,
- pomaga rolnikom uzyskać szczegółowe informacje odnoszące się do konkretnych rozwiązań problemów i ich konsekwencji, aby mogli oni wybierać spośród istniejących możliwości,
- pomaga rolnikom w dokonywaniu odpowiedzialnego wyboru, który w ich opinii jest optymalny dla ich sytuacji,
- zwiększa motywację rolników do wprowadzenia ich wyboru w życie,
- pomaga rolnikom w ocenie i poprawie ich własnych zdolności do kształcenia swojej opinii i podejmowania decyzji.

Podstawowym celem działalności doradczej w Unii Europejskiej było początkowo zwiększenie produktywności gospodarstw rolnych, a gdy ten cel osiągnięto, dążono do wzrostu poziomu życia ludności rolniczej, a tym samym wzrostu dobrobytu na wsi. Cele doradcze jak też polityka rolna UE ulegały ciągłej ewolucji. Na początku lat pięćdziesiątych w doradztwie rolniczym eksponowano funkcje techniczno-ekonomiczne, które polegały na upowszechnianiu nowych metod gospodarowania, za-

chęcaniu rolników do doskonalenia sposobów prowadzenia gospodarstwa, powiększaniu zdolności percepcyjnych ludności wiejskiej w zakresie przyswajania i wykorzystywania przekazywanych informacji.

W miarę wzrostu wolumenu produktów rolniczych, a nawet pojawienia się rezerw towarów, przekazywano informacje o szansach utrzymania gospodarstwa, podniesienia dochodów przez prowadzenie różnego rodzaju działalności pozarolniczej. Doradcy udzielali rolnikom pomocy, zwłaszcza w dostosowaniu ich gospodarstw do zmieniających się społeczno-gospodarczych warunków w kraju, także zachęcaniu ich do zwiększonego udziału w rozwiązywaniu szerszych celów społeczno-strukturalnych. Pomagali w lepszym zrozumieniu wzajemnych zależności interesów rolnictwa oraz innych działów gospodarki narodowej, informowali o możliwościach dalszego kształcenia zawodowego w rolnictwie lub w innych zawodach, o perspektywach zatrudnienia dzieci.

3. Współczesne systemy doradztwa rolniczego w Unii Europejskiej

W krajach Unii Europejskiej nie obowiązuje jeden zunifikowany system doradztwa rolniczego. Oznacza to, że w najbliższej przyszłości nie będziemy zobowiązani do podporządkowania się określonym schematom organizacyjnym. Co więcej, w UE systemy doradztwa rolniczego charakteryzują się bardzo różnymi strukturami organizacyjnymi, sposobami finansowania ich działalności, uczestnictwem rolników w ich funkcjonowaniu czy też stopniem centralizacji. Z uwagi na fakt, że strumień dotacji dla rolnictwa płynie z Brukseli, to i państwo chce coraz skrupulatniej ingerować w to, jak te kwoty są dzielone i czy proces ten przebiega zgodnie z wytycznymi Komisji Rolnictwa UE.

Wspólną cechą wszystkich instytucji doradczych jest działanie na rzecz wspomaganie rolników, rodzin wiejskich i młodzieży w zakresie podnoszenia jakości i poziomu życia na wsi i wciągnięcia ich w procesy dostosowawcze do nowych standardów obowiązujących w sferze gospodarki żywnościowej.

Sprecyzowanie funkcji i zadań dla wszystkich krajowych instytucji doradczych z Europy Zachodniej jest niezmiernie trudne z uwagi na wielość zadań i różnorodność funkcji zleczanych przez rząd i związki rolników, tym niemniej można pokusić się o pewne uogólnienia. Hierarchia tych zadań jest także różnie rozłożona w poszczególnych krajach, przy czym w zależności od potencjału produkcyjnego i aparatu wytwórczego jedne kraje preferują wzrost wolumenu produkcji, drugie zaś tylko podnoszenie jakości towarów, a nawet spadek produkcji w przypadku rolnictwa ekologicznego. Niezmiernie ważnym celem strategicznym doradztwa jest transfer nowoczesnej technologii rolniczej do praktyki, zapewniający wzrost wydajności pracy,

uproszczenie systemów gospodarczych i obniżający koszty produkcji. W tym celu dąży się do gromadzenia i przetwarzania danych technicznych i ekonomicznych dotyczących gospodarstw, niektóre zaś ośrodki doradztwa rolniczego prowadzą w imieniu rolników książki rachunkowości do celów zarządzania, a zwłaszcza opłat podatkowych.

Ewolucja zadań doradczych biegła od doradztwa typowo technologicznego, poprzez doradztwo ekonomiczno-organizacyjne do doradztwa prawnego i socjalno-bytowego. Gama poczynań doradczych była na ogół bardzo szeroka. Przykładowo Austria nadaje się idealnie do rozwoju gospodarstw agroturystycznych i tę ideę przejmowały kolejno Szwajcaria, południowe Niemcy, Francja itp. Dzisiaj już ruch agroturystyczny ma swoje ideowe zaplecze w postaci określonych związków i wyspecjalizowanych agend, które promują tę formę wypoczynku i nadają jej ramy organizacyjne.

Podobnie działo się w okresie głębokiej zmiany struktury agrarnej gospodarstw rolnych, kiedy to zaszła konieczność poszukiwania alternatywnych źródeł dochodów, wyzwalania aktywności byłych rolników pozbawionych swoich warsztatów rolnych, kształcenia ich w kierunku „jak być przedsiębiorczym” i w jakim stopniu promować założenia wielofunkcyjnego rozwoju wsi.

W okresie, gdy nie wszystkie użytki rolne trzeba było przeznaczać do produkcji rolniczej, powstał ogromny program „kształtowania obszarów wiejskich”. Pod tym pojęciem kryje się wiele poczynań organizacyjnych, finansowych, prawnych, z zakresu infrastruktury wiejskiej, zmierzających do uczynienia ze wsi i rolnictwa przyjaznego środowiska społecznego i przyrodniczego, co zapobiegnie nie tylko degradacji tego środowiska, ale wydobędzie walory obszarów wiejskich w sensie egzystencjonalnym i osadniczym.

W krajach, gdzie rolnictwo stoi na wysokim poziomie, nie rezygnuje się wcale z programów upowszechniania nowości rolniczych, a szerzej biorąc — z programów edukacyjnych. Mimo że w wielu rejonach Europy Zachodniej jakość i standard życia na wsi nie odbiega na ogół w dół od standardów miejskich, a z wielu względów wieś jest nawet preferowana, nadal realizuje się zadania związane z polepszeniem warunków bytu rodzin rolniczych, poprawą jakości odżywiania oraz zdrowotnością rolników, podnosi się kwestie związane z bezpieczeństwem i higieną pracy.

Ogólnie biorąc, odrębne programy edukacyjne adresowane są do rolników, kobiet wiejskich oraz do młodzieży wiejskiej. Niosą w sobie zagadnienia związane z rozwojem czynnika ludzkiego, ochroną zasobów naturalnych, wspomaganie rolników w rozwiązywaniu problemów gospodarczych i funkcjonowaniu w gospodarce rynkowej, uzyskaniu jak największych kwot w ramach kontyngentów oraz korzystnego podejścia do kredytów i dotacji.

Ewolucja zadań i funkcji doradztwa rolniczego są ewidentne i polegają na ogół na rezygnacji z programów, które się przyjęły i są stosowane powszechnie, oraz podejmowaniu nowych wyzwań powstających w środowisku wiejskim. Takim przy-

kładem niech będzie problem ludzi starych i samotnych, domy złotej jesieni, problem młodzieży zagrożonej (alkoholizm, narkomania), zagadnienie bezrobocia, a nawet swoistego przeludnienia wsi. Inaczej mówiąc, chociaż wymienione zadania odbiegają znacznie od klasycznego doradztwa rolniczego, to jednak idea doradztwa elastycznego i przystosowanego do środowiska lokalnego nie może być obca doradcy, który musi ciągle zmieniać swój wizerunek zawodowy, jako człowieka otwartego, aktywnego, kompetentnego i reagującego żywo na to, co dzieje się w środowisku lokalnym.

Drugą wspólną tendencją w Unii Europejskiej jest dążenie do zmniejszania roli państwa w doradztwie rolniczym, przy ogólnym trendzie sterowania nim za pomocą instrumentów prawnych i ekonomicznych. Jak już wspomniano, Unia nie ingeruje w systemy doradztwa rolniczego i w tym zakresie umożliwia dużą elastyczność. Regulacje dotyczą raczej kwestii merytorycznych, a nie organizacyjnych, w tym nie rozstrzyga się, czy ma być to doradztwo państwowe czy samorządowe, czy też prywatne.

Kwestie merytorycznego doradztwa rolniczego wynikają raczej ze stosunku ustawodawstwa UE do krajów członkowskich, a ten wykazuje prymat i pierwszeństwo rozwiązań lokalnych. Po prostu wspólna polityka rolna w dużym stopniu determinuje obszary działania instytucji doradczych.

Według Drygasa [3], do obszarów wchodzących w skład zainteresowania doradztwa rolniczego można zaliczyć:

- działania na rzecz restrukturyzacji i modernizacji struktur rolnych w kierunku wzrostu efektywności zasobów wytwórczych;
- kształtowanie i rozwijanie postaw oraz umiejętności przedsiębiorczych i przywódczych (liderów);
- wdrażanie rachunkowości w gospodarstwach rolnych;
- oddziaływanie na rozwój obszarów wiejskich.

Kolejna Dyrektywa Rady Wspólnoty wskazała na konieczność regulowania następujących kwestii:

- prowadzenia doradztwa socjalno-ekonomicznego dla ludności wiejskiej,
- uzyskania kwalifikacji zawodowych przez osoby zatrudnione w rolnictwie,
- reedukacji zawodowej osób zatrudnionych w rolnictwie, które chcą podjąć pracę poza rolnictwem,
- przepisów prawnych, finansowych, podatkowych, rolnych itp.

Ogólnie biorąc, kraje stowarzyszone w Unii Europejskiej dążą do realizacji za pośrednictwem doradców wspólnej polityki rolnej, a zwłaszcza polityki rynkowej zorientowanej na producentów rolnych. Kraje członkowskie są zobowiązane do stymulowania i wdrażania rachunkowości w gospodarstwach rolnych w celu gromadzenia materiałów faktograficznych do bazy danych dla celów informacyjnych, naukowych i zarządzania gospodarstwem rolnym.

4. Polskie doradztwo rolnicze w świetle integracji z Unią Europejską

Polskie doradztwo rolnicze w grupie krajów Europy Środkowo-wschodniej ma najlepsze doświadczenie i najdłuższy okres funkcjonowania na rzecz rolnictwa rodzinnego. Po 1956 r. odstąpiono od koncepcji intensywnej kolektywizacji wsi, to zaś pociągnęło za sobą restytucję instytucji doradczych.

Z uwagi na fakt, że doradztwo rolnicze w początkowym okresie musiało pełnić typowe funkcje społeczno-polityczne, w związku z tym nasycone było treściami ideologiczno-edukacyjnymi, zmierzającymi do przemian gospodarstw rodzinnych w kierunku rolnictwa państwowego, na bazie ścisłej kooperacji z PGR-ami i tworzenia zespołów rolników indywidualnych bądź zespołów gospodarstw rolnych (ZGR). Odpowiedzią rolników na te niepokojące tendencje było dążenie do wprowadzenia do Konstytucji zapisów o trwałości gospodarstw rodzinnych, jako czynnika stabilizującego w sektorze rolnictwa i gospodarki żywnościowej.

W minionym okresie doradztwo rolnicze nie było nigdy instytucją samodzielną i niezależną, stąd jako organizacja consultingu rolniczego była podporządkowywana różnym organizacjom rolniczym. Nie wchodząc w szczegóły ewolucji doradztwa rolniczego, wystarczy wspomnieć, że w okresie minionych 50 lat podlegało ono 7 generalnym reorganizacjom, nie wspominając szeregu drobniejszych zmian, co oznacza zmiany co 7–8 lat. Opierając się na tej tendencji, można zakładać hipotetycznie, że ośrodki doradztwa rolniczego, które powstały w 1991 r., będą musiały ulec zmianie w 1999–2000 r. Według naszej prognozy, a także opierając się na wypowiedziach osób z kręgu władz centralnych, kolejnym miejscem podporządkowania doradztwa rolniczego będą izby rolnicze.

Służby doradcze zorganizowane w ośrodkach doradztwa rolniczego reprezentują dzisiaj zupełnie nową jakość w stosunku do WOPR. Przede wszystkim przeszły intensywne szkolenie i praktykę zawodową opartą na standardach Unii Europejskiej, stąd są w stanie jako grupa zawodowa sprostać wyzwaniom, jakie stają przed rolnictwem w związku z integracją europejską. Można nawet przyjąć teoretycznie założenie, że grupa ponad 4 tys. doradców jest intelektualnie i praktycznie przygotowana na wyzwania stające przed polskim rolnictwem, jednak brak decyzji politycznych i ekonomicznych czyni to przedsięwzięcie niemożliwym do spełnienia. Jednak patrzenie na procesy integracyjne poprzez tylko pryzmat służb doradczych jest niewłaściwe, ponieważ rolnictwo wymaga spojrzenia globalnego, a nie jednostkowego.

Obecnie w Polsce obowiązuje następujący model doradztwa rolniczego: 49 ośrodków doradztwa rolniczego (lub wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego), 314 rejonowych zespołów doradztwa rolniczego i po jednym doradcy terenowym w gminie (2500 gmin). Model ten oparty jest ściśle na podziale administracyjnym kraju

i nawet małe województwa (np. łódzkie) dążyły do zapewnienia sobie odrębnego ośrodka. Z uwagi na fakt, że ODR są finansowane z budżetu wojewody i jemu podlegają, w gruncie rzeczy muszą w pierwszej kolejności spełniać oczekiwania i wypełniać zadania artykułowane przez tę władzę lokalną.

Doradztwo rolnicze, aczkolwiek werbalnie uznawane jako instytucja wyższej użyteczności, w praktyce bywa postponowane i degradowane do poziomu jednostki pomocniczej, która stopniowo pozbawiona zostaje środków finansowych (budżetowych) na podstawowe zadania, a ponadto redukowana etatowo. Proces redukcji zatrudnienia rozpoczął się w 1991 r. i trwa nieprzerwanie, przy czym nie wypracowano empirycznego modelu doradztwa, czyli nie znaleziono odpowiedzi na pytanie, ile gospodarstw rodzinnych powinno przypadać na jednego doradcę.

W Polsce przebiegają obok siebie dwa równoległe procesy:

- proces zmiany struktury administracyjnej kraju i przekazywanie kompetencji z góry do dołu;
- proces zmian w samym doradztwie rolniczym i obawy związane z włączeniem ODR do izb rolniczych.

Dzisiejsze ośrodki doradztwa rolniczego prezentują sobą odpowiedni potencjał intelektualny (zatrudniają około 1000 specjalistów zakładowych z wyższym wykształceniem) oraz potencjał informatyczny w postaci sieci komputerowej funkcjonującej w systemie informacji rynkowej, który nie może ulec likwidacji przy okazji zniesienia niektórych województw. Mogą i powinny pozostać na mapie kraju jako regionalne ośrodki doradztwa rolniczego, dające początek jednolitej sieci informacji rynkowej, w miarę jak będą powstawały hurtownie, giełdy, lokalne rynki zbytu itp.

Natomiast w nowych siedzibach przekształconych województw powinny powstać ponadregionalne ośrodki doradztwa rolniczego, wyposażone w odpowiednie kompetencje i funkcje o charakterze koncepcyjnym i opiniotwórczym, zapewniającym więź z uczelniami rolniczymi i resortowymi placówkami naukowo-badawczymi.

Na 320 planowanych powiatów jest 314 rejonowych zespołów doradztwa rolniczego, które na skutek splotu różnych okoliczności, zwłaszcza sieci dróg, znalazły swoje miejsce na ogół w dawniejszych powiatach (sprzed 1975 r.). Kadrowo są to rejonu małe, zazwyczaj z jednym kierownikiem rejonu, specjalistką wiejskiego gospodarstwa domowego oraz dodatkowo osobą obsługującą komputer, fax, e-mail itp.

Rejon spełnia swoje funkcje wobec statystycznych 7–8 gmin i zatrudnia około 10 doradców terenowych, ulokowanych w tych gminach.

Należałoby wypracować formułę więzi między doradztwem a powiatem ziemskim, ale to można uczynić po poznaniu kompetencji, w jakie te powiaty zostaną wyposażone.

5. Wnioski

Na tle funkcji i struktury działalności służby doradczej w Unii Europejskiej pojawia się kilka uwag o charakterze nowego doradztwa rolniczego.

Po pierwsze — w grupie państw Europy Środkowo-wschodniej polskie doradztwo rolnicze ma najdłuższą tradycję oraz rozbudowane zaplecze instytucjonalne w postaci ośrodków doradztwa rolniczego, które odpowiedzialne jest za proces upowszechniania postępu rolniczego i modernizację warsztatów rolnych. ODR-y reprezentują dzisiaj zupełnie nową jakość w stosunku do dawniejszych WOPR. Służby doradcze przeszły intensywne szkolenia i praktykę zawodową opartą na standardach Unii Europejskiej.

Po drugie — obowiązujący dzisiaj model doradztwa rolniczego oparty jest na 49 ODR, 314 rejonowych zespołach doradztwa rolniczego i 2500 gminach. Model ten ściśle przylega do podziału administracyjnego kraju i w miarę zmiany liczby województw system może ulec rozchwianiu, co stanowiłoby poważne zagrożenie dla doradztwa rolniczego.

Po trzecie — umowa stowarzyszeniowa z Unią Europejską, a także dalsze negocjacje, nie będą na pewno wymuszać na nas przyjęcia zunifikowanych struktur doradztwa rolniczego. Dyrektywa ta stanowi, że sami możemy dość swobodnie kształtować system doradztwa rolniczego, przylegający do nowej struktury agrarnej, warunków glebowo-klimatycznych oraz infrastruktury wsi.

Literatura

- [1] Praca zbiorowa. 1996. Doradztwo rolnicze jako ogniwo systemu wiedzy rolniczej w procesach modernizacji wsi i rolnictwa oraz integracji z Unią Europejską. 1996. Ministerstwo Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, SGGW, Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa, Poświętne (materiały konferencji naukowej). Poświętne 12–14 czerwca 1996: 218 ss.
- [2] Doradztwo rolnicze w Europie Środkowej i Wschodniej. 1995. MRiGŻ, Polsko-Amerykański Program Doradztwa Rolniczego, Rynia 28.11.–1.12.1995.
- [3] Drygas M. 1994. Doradztwo rolniczo-ekonomiczne wobec wymagań współczesnego rolnictwa. W: I Kongres Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, 2–3 grudnia 1994:14–25.
- [4] Ośrodki Doradztwa Rolniczego w Polsce. Informator. 1992. Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie, Oddział w Poznaniu, Poznań.
- [5] Lewczuk A. (red.). 1995. Przedsiębiorczość a ekologia na obszarach wiejskich. *Zesz. Probl. Post. Nauk Roln.* 420: 199 ss.
- [6] Rola doradztwa w gospodarce rynkowej w aspekcie dostosowywania polskiego rolnictwa do wymogów Unii Europejskiej. *Biuletyn Regionalnego Zakładu Doradztwa Rolniczego* nr 311. AR Kraków 1995: 280 ss.

- [7] Rola i zadania doradztwa rolniczego w procesach modernizacji wsi i integracji rolnictwa polskiego z Unią Europejską. 1996. Biuro Studiów i Analiz Kancelarii Senatu RP, Warszawa.

Polish agricultural advisory during integration process with the European Union

Key words: agricultural advisory, recent systems, EU accession

Summary

Paper presented the evolution of agricultural advisory system in Western Europe. It was said that the more tasks are realized by advisory services, the more the country's care is reduced. Our advisory service can take pride in quite a long tradition just among the other Middle-Eastern European countries. The new administrative division of Poland and negotiations with the European Union will influence the changes in agricultural advisory model.

*Adres do korespondencji:
prof. dr hab. Bogdan Wawrzyniak
Zakład Doradztwa Rolniczego
Akademia Techniczno-Rolnicza
ul. prof. S. Kaliskiego 7
85-791 Bydgoszcz*